

Ryby vz. národná identita: Konštruktivistický pohľad na vzťah Islandu a Európskej únie

Matúš Mišík¹

Katedra politológie FF UK, Bratislava

Fish vs. National Identity: Iceland and the EU from Constructivist Point of View. In this article is author looking for alternative explanation, why is Iceland still not a member of the European Union. He argues that traditional arguments like dependency on fish export or economic reasons in general are no more valid and cannot fully explain Icelandic reluctance towards the EU. Iceland has changed and so did European Union. Export (and therefore also importance) of fish, as the main constraint on the way towards membership, decreased, but reluctance stayed the same. Therefore author assumes that we have to examine also other factors, for instance traditions, norms, values or elites to get the whole picture. Author is using two theoretical approaches to support his assumptions. He claims that rational choice neoinstitutionalism is a useful theory, but it is also convenient to use constructivist approach, which can explain also phenomena like traditions, norms, values etc. Author is applying these two approaches on the case of Iceland. He finds support for his hypothesis that there are other reasons for Iceland for not taking part in integration into the European Union and those reasons can be explained in constructivist terms. This article has three parts, in first theoretical approaches are examined and in second author is showing, why traditional arguments cannot fully explain Icelandic reluctance towards the EU. Third part examines constructivist arguments and also offers several implications.
Sociológia 2008, Vol. 40 (No. 4: 299-325)

Key words: *Iceland; constructivism; European Union; rational choice neoinstitutionalism; fisheries; democratic traditions; norms; elites*

Úvod

Island je odlišný od ostatných štátov Európy. Je malý, málo obývaný, vzdialený od zvyšku Európy a nie je členom Európskej únie. Táto štúdia si dáva za úlohu zodpovedať otázku, prečo Island nie je členom Európskej únie. Príčinou toho, že doteraz nepoznáme odpoveď na túto otázku, je zameranie sa na nesprávne faktory, ktorými sa vysvetľuje vzťah Islandu k EÚ. Medzi ne patria rybolov, vzťah k USA, zapojenie sa do Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP) a pod. Spomínané faktory majú spoločný racionálny základ, ktorý je príčinou neúspechu

¹ Korešpondencia: Mgr. Matúš Mišík, Katedra politológie FF UK, Gondova 2, 818 01 Bratislava 1, Slovensko. E-mail: misik5@st.fphil.uniba.sk Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0660-06

pri vysvetľovaní nezájmu Islandu o európsku integráciu². Aby sme porozumeli tomuto vzťahu, potrebujeme preskúmať aj ďalšie faktory viažuce sa na národnú identitu, demokratické tradície, úlohu elít v spoločnosti atď. Ich spoločným znakom je vytváranie dlhodobých a stabilných identít, ktoré ovplyvňujú formovanie názorov obyvateľstva, okrem iného aj na vzťah k EÚ.

Odpovedať na otázku, prečo Island nie je členom EÚ, sa táto štúdia snaží pomocou dvoch teoretických prístupov – racionálneho neoinstitutionizmu a konštruktivismu. EÚ je výrazne inštitucionalizovaná medzinárodná organizácia, dokonca by sa dalo povedať, že je „najhustejšie inštitucionalizovaná medzinárodná organizácia na svete...“ (Pollack 2004: 137) Neoinstitutionizmus je založený na jednoduchom predpoklade, že „inštitúcie sú dôležité“ a majú kľúčovú úlohu pri vysvetľovaní, čo a prečo sa deje v EÚ. Aktéri vytvárajú inštitúcie na redukcii transakčných nákladov v otvorenej ekonomike. Inštitúcie limitujú počet možností, a tým urýchľujú a zlacňujú rozhodovanie, takéto konanie je racionálne. Integráciu je možné chápať ako vytváranie inštitúcií a zapájanie sa do nich za účelom znižovania nákladov, ktoré sa vytvárajú v procese medzinárodnej spolupráce.

Konštruktivismus nie je založený na racionalite. Cieľom aktérov tohto teoretického prístupu nie je maximalizovať zisky, je to teória založená na identite. Kultúrne tradície európskych štátov taktiež vytvárajú „inštitúcie“. Povaha rozličných kultúrnych tradícií a rozdielne vzťahy medzi štátom a spoločnosťou majú významný dopad na to, ako aktéri reagujú na množstvo vonkajších výziev, vrátane možností a žiadostí o integráciu. (Schneider – Aspinwall 2001: 13)

Prvá časť načrtáva teoretické prístupy – racionálny neoinstitutionizmus a konštruktivismus – za účelom preskúmania základov týchto teórií, ich prepojenie s teóriami medzinárodných vzťahov a dôležitosť pre integračný proces spolu s kritikou týchto teórií. Druhá časť sa zameriava na racionálne faktory, ktorými sa vysvetľuje odmietavý postoj Islandu voči Európskej únii. Zmeny vo faktoroch, ktoré sú svojou povahou racionálne, t.j. ekonomické, geopolitické, ale aj rybolov, boli také významné, že už nemôžu mať hlavnú úlohu v odmietaní EÚ. Prichádzame k záveru, že je potrebné hľadať faktory, ktoré nemajú racionálny základ. Týmto sa zaoberá tretia časť štúdie. Pomocou konštruktivismu skúmame faktory ako normy, tradície a kultúru a ich vplyv na integračné stratégie Islandu.

Zájmy a identity

Hlavné teoretické prúdy súčasných medzinárodných vzťahov sa líšia podľa relatívnej „dôležitosť národných záujmov a identít v objasňovaní správania sa

² Pod pojmom európska integrácia rozumieme integráciu do EÚ. V práci sú tieto pojmy používané ako rovnocenné.

štátu“ (Ingebritsen – Larson 1997: 209) Racionalisti, ktorých môžeme rozdeliť na realistov, liberálnych intergovernmentalistov a neoinstitucionalistov, zdôrazňujú „dôležitosť materiálnej moci“ ako determinanta národných záujmov. Konštruktivisti, naopak, kladú hlavný dôraz na „nemateriálne koncepcie moci a vplyv noriem, ideí a identít na formovanie záujmov“. (Ibid) Oba tieto teoretické smery (konštruktivizmus a racionalizmus) „v súčasnosti predstavujú hlavné prvky diskusie v rámci štúdia medzinárodných vzťahov“. (Katzenstein – Keohane – Krasner 1998: 646) Ak sa pozrieme na dané teoretické prístupy z abstraktnejšej perspektívy, zdá sa, že sa rozchádzajú najmä v pohľade na to, ako chápú ľudské správanie a spôsob vytvárania záujmov. (Aggestam 2004: 30) Racionalisti kladú na prvé miesto materiálne hodnoty, konštruktivisti sú viac idealistickí.

Racionálny neoinstitucionalizmus chápe sociálne inštitúcie (vrátane EÚ) ako inštitúcie prvotne vymedzujúce správanie aktérov s danými identitami a preferenciami. Aktéri sa správajú na základe „logiky konsekventity“ a ich cieľom je maximalizovať alebo optimalizovať svoje záujmy a preferencie. Na druhej strane sociálny konštruktivizmus zdôrazňuje „logiku vhodnosti“³, t.j. správanie založené na pravidlách a aktéri sa podľa tejto teórie pokúšajú „robiť správne veci“ a nie maximalizovať svoj zisk. (Risse 2004; March a Olsen 2004) Ak sa zameriame na aktérov, môžeme chápať takéto rozdelenie v termínoch „homo economicus a homo sociologicus“. (Aggestam 2004: 30) Diskusia medzi racionalistami a konštruktivistami začala na konci studenej vojny, hneď po vytvorení konštruktivizmu. Po zániku studenej vojny vznikla potreba nových odpovedí a konštruktivizmus bol pripravený ich ponúknuť. Táto kultúrna a sociologická perspektíva bola spočiatku odmietaná. (Katzenstein – Keohane – Krasner 1998: 670) Takzvaný „konštruktivistický obrat“ v teórii medzinárodných vzťahov bol prvou vážnejšou výzvou racionálnej paradigmy, ktorá v danom období prevažovala. (Aggestam 2004: 31) V 70. a 80. rokoch boli európske spoločenstvá považované za *sui generis* fenomén (Rosamond 2004: 98), takže ich výskum nemohol priniesť univerzálne teórie. Jednotlivé problémy v tomto období ako hospodárska kríza, ktorá nasledovala po ropnom šoku, a problémy so spoločnou poľnohospodárskou politikou zapríčinili stagnáciu a pomalý pokrok v budovaní inštitúcií na európskej úrovni. Toto malo za následok malý teoretický záujem o túto oblasť. (Rosamond 2004: 98) Druhým dôvodom, prečo bol záujem o integráciu v tomto období iba okrajový, bol veľký priestor, ktorý sa venoval štúdiu studenej vojny. (Goldstein 2001: 443) Po jej skončení prenikol konštruktivizmus, ktorý pôvodne nebol teóriou medzinárodných vzťahov, aj do tejto oblasti a rýchlo sa adaptoval.

Konštruktivizmus (niekedy nazývaný aj sociálny konštruktivizmus) pôvodne vznikol v sociológii v polovici 60. rokov. Niektorí teoretici (Goldstein 2001) ho

³ „logics of consequentialism“ a „logics of appropriateness“ (March a Olsen 2004)

zaraďujú spolu s feminizmom a „novým“ realizmom k postmoderne. Všetky tieto smery majú spoločného menovateľa – analýzu textov a politických debát, čo spája konštruktivizmus s jazykovou analýzou v postmodernej filozofii. Podľa konštruktivistov ľudská kapacita učiť sa má významný dopad na spôsoby, akým jedinci a sociálni aktéri priradujú význam materiálnemu svetu. Preto síce nepopierajú existenciu materiálneho sveta, ale veria, že tento nemôže byť poznaný mimo ľudského jazyka. (Adler 1997) Konštruktivistický prístup používa pojmy ako zvažovanie, diskusia, normy, presvedčovanie, identita, socializácia; takéto koncepty „sú teraz často používané v diskusii o minulosti a budúcnosti európskeho projektu“. (Checkel 2006: 4) Konštruktivizmus je populárny aj v oblasti európskych štúdií (Checkel 2003: 1), hoci sa tu uplatňuje iba krátko, najmä ak ho porovnáваме s teóriami medzinárodných vzťahov alebo s komparatívnou politológiou. (Risse 2004: 159; Checkel 2006) V rámci európskej integrácie je konštruktivizmus užitočný najmä preto, že za posledných niekoľko rokov sa európska integrácia zmenila a zmenila sa aj identita aktérov a následne sa adekvátne zmenili aj ich záujmy. „Konštruktivizmus v súčasnosti ponúka detailné empirické štúdie, ktoré zvyrazňujú a obohacujú skoršie konceptuálne a teoretické kritiky hlavných teoretických prístupov.“ (Checkel 2003: 1) Iní tvrdia, že odmietaním konštruktivizmu „prichádzame o hlavnú časť procesu“. (Christiansen et al. 1999: 529) Je „zložité ignorovať konštruktivizmus v súčasnej diskusii v rámci medzinárodných vzťahov“, hoci mnohí autori pracujú s touto teóriou bez jej pomenovania. (Rosamond 2004: 171)

Konštruktivisti spájajú teóriu medzinárodných vzťahov s dlhodobými sociologickými otázkami sociálneho vytvárania reality. Podľa Ingebritsenovej a Larsona príspevok konštruktivizmu do teórie medzinárodnej politiky je „proces diferencovania „seba“ a „ostatných“ a skúmanie, ako definujú a menia skupiny hranice svojej komunity“. (Ingebritsen – Larson 1997: 210) Konštruktivizmus nie je teóriou politiky *per se*, skôr tu ide o sociálnu teóriu, na ktorej sú založené konštruktivistické teórie medzinárodných vzťahov, týkajúce sa napríklad vojny, spolupráce (Adler 1997) alebo v tomto prípade integrácie. Z filozofického pohľadu je konštruktivizmus náhľadom na svet, podľa ktorého „spôsob, akým sa materiálny svet vytvára a je vytváraný ľudskou činnosťou, závisí od normatívnej a epistemologickej interpretácie sveta“. (Adler 1997: 332) Konštruktivisti veria, že medzinárodné vzťahy sa tvoria prvotne sociálnymi skutočnosťami, ktoré vznikli len vďaka ľudskej dohode. „Sociálna realita nespadá z neba, ale ľudskí aktéri ju konštruujú a reprodukujú v ich každodennom bytí.“ (Risse 2004: 160) Konštruktivisti rozlišujú tri druhy identít. Po prvé, potencionálna ‘európska identita’, ktorá je výsledkom identifikácie s Európskou úniou, po druhé, sú to národné identity, ktoré sa menia pod vplyvom integrácie. Tretí typ identity je založený na výsledkoch predchádzajúcich dvoch a predpokladá, že existuje

pluralita národných identít a kultúr. (Christiansen et al.1999: 340) Európska únia je dobrým príkladom, pretože má kľúčovú úlohu vo vytváraní identít v Európe: „*Štáty Európy sú čoraz viac definované ako členovia EÚ, nečlenovia alebo potencionálni členovia. Ich status v Európe a do istej miery aj vo svete závisí od týchto kategórií. Žiaden európsky štát nemôže ignorovať EÚ, ani taký oddaný nečlen ako Švajčiarsko.*“ (Risse 2004: 169)

Racionálny neoinštitucionalizmus je najvplyvnejší z teórií racionálnej voľby v rámci štúdia EÚ. (Pollack 2006: 2) Je veľmi prospešný pre jej pochopenie, keďže Európska únia je najviac inštitucionalizovanou medzinárodnou organizáciou na svete. (Pollack 2004) Okrem toho sa pojem racionálny neoinštitucionalizmus používa na široký rozsah fenoménov, ako je napríklad vývoj všetkých typov inštitúcií, formovanie trhov, fungovanie národných a medzinárodných obranných režimov, rozširovanie ľudských práv a svetovej kultúry, efekt globalizácie a pod. (Campbel 2004: iii) Politológovia skúmajúci teóriu racionálnej voľby považujú európsku integráciu predovšetkým za kolektívnu aktivitu, ktorej cieľom je optimalizovať zisky a znížiť transakčné náklady v otvorenej ekonomike. (Bulmer – Lequesne 2005: 6)

Neoinštitucionalizmus je založený na jednoduchom predpoklade, že „inštitúcie sú dôležité“ (Rosamond 2004: 113) a že majú hlavnú úlohu pri vysvetlení, čo a prečo sa deje v EÚ. Inštitucionálna konfigurácia má vplyv na politické výstupy. Ale rovnako ako konštruktivizmus, aj teórie racionálnej voľby sú „široké prístupy k sociálnej teórii, schopné vytvoriť pole špecifických teórií a testovateľných hypotéz o celom spektre ľudského správania“. (Pollack 2006: 2) Nový inštitucionalizmus (neoinštitucionalizmus) nevznikol podobne ako konštruktivizmus v rámci európskych štúdií, inštitucionálna analýza má korene v sociológii, politológii a ekonomike. V ekonomike sa objavila koncom 19. a začiatkom 20. storočia. (Campbel 2004: x) Pôvodná verzia inštitucionalizmu sa používala v ekonomike v 30. rokoch 20. storočia v Spojených štátoch amerických. Vytváranie inštitúcií bolo považované za východisko počas krízy a inštitucionalizmus sa stal súčasťou „nového údelu“ (New Deal). Neskôr, v 70. rokoch bol vytvorený nový inštitucionalizmus v ekonomike ako reakcia na neúčinné problémy, s ktorými si neoklasická ekonómia nevedela poradiť. Americkí politológovia znovu predstavili inštitucionálne faktory ako napr. fungovanie výborov vo formálnych modeloch väčšinového hlasovania v Kongrese Spojených štátov amerických. (Pollack 2006: 5) V sociológii a politológii bol vývoj racionálneho neoinštitucionalizmu silno ovplyvnený týmito myšlienkami. (Campbel 2004: xiv) Existujú tri základné druhy inštitucionalizmu v oblasti politických vied, ktoré boli vytvorené počas 80. a začiatkom 90. rokov: racionálny, historický a sociologický neoinštitucionalizmus. V súčasnosti niektorí autori (napr. Epstein – O’Halloran 1999; Huber – Shipan 2003) predstavili teóriu „transakčných nákladov“ ako

súčasť inštitucionálnej analýzy. Tento prístup tvrdí, že aktéri vytvárajú inštitúcie na minimalizovanie transakčných nákladov spojených s tvorbou politiky. (Pollack 2004: 138)

„Analýza racionálnym inštitucionalizmom zdôrazňuje inštitucionálne obmedzenia individuálneho správania, objavuje, ako formálne a neformálne inštitúcie tvoria a obmedzujú výber individuálneho aktéra...“ (Pollack 2006: 4) Prízvukujú spôsob, ako jednotliví aktéri vytvárajú a menia inštitúcie za účelom naplnenia svojich cieľov. Racionálna analýza považuje jednotlivcov za základnú jednotku sociálnej analýzy. Títo jednotlivci konajú podľa preferencií, ktoré, ako predpokladajú neoinštitucionalisti, sú fixné a exogénne dané. Konajú za účelom maximalizácie očakávanej užitočnosti, ktorá je predmetom obmedzení. Jedinci majú obmedzený výber spomedzi daných alternatív, nevyberajú si priamo ideálne možnosti, ale zvažujú, čo je pre nich z ponúkaných možností najlepšie. (Pollack 2006: 3-4)

Andrew Moravcsik vo svojom článku z roku 1999 tvrdí, že „konštruktivisti... prispeli omnoho menej k teoretickému a empirickému pochopeniu Európskej únie, ako hovoria ich predpoklady, určite omnoho menej než existujúce alternatívy“. (Moravcsik 1999: 670) Ako dodáva zo svojho liberálno intergovernmentálneho pohľadu, táto teória „prevažuje skôr automaticky než ako výsledok skutočného empirického skúmania“. (Moravcsik 1999: 678) To, že konštruktivizmus neprispel viac k pochopeniu EÚ, nie je následkom malého významu ideí v procese európskej integrácie, problémom je charakteristická nevoľba konštruktivistov podrobiť svoje názory akémukoľvek riziku empirického skúmania. Boja sa o empirické nepotvrdenie svojich konštruktivistických hypotéz. Úlohou konštruktivistov je špecifikovať: „*konkrétne kauzálne mechanizmy, pomocou ktorých sa vykonáva proces výberu politik a definovania záujmov s cieľom povedať niečo o tom, ktoré idey a diskusie ovplyvňujú ktoré politiky, pod akými vplyvmi*“. (Moravcsik 1999: 671)

Ako poznamenáva Checkel, medzi konštruktivistickými teoretikmi existuje nehoda a rozpor. „Konštruktivistický projekt je plný nekonzistentnosti a napätia ...[pretože] sociálna veda... nedokonale teoretizuje bohatú mozaiku politiky a každodenného života.“ (Checkel 2003: 9) Konštruktivisti by mali brať domácu politiku vážnejšie, pretože veľa z ich hlavných faktorov, s ktorými pracujú (identity, diskusie, verejná sféra, inštitúcie, normy), sú výraznejšie, viac zakorenené a inštitucionalizovanejšie na národnej úrovni. Nemali by zabudnúť na medzinárodný systém a mali by skúmať vzťahy medzi národnou a medzinárodnou úrovňou. (Checkel 2003: 10-11)

„Stavanie mostov“ medzi teóriou racionálneho výberu a konštruktivizmom začalo v roku 1997 článkom Emanuela Adlera o konštruktivizme. (Adler 1997) Pôvodnou myšlienkou bolo umiestniť konštruktivizmus medzi racionalizmus,

pozitivizmus a postmodernu interpretatívnymi prístupmi s mostami na oboch stranách. Avšak toto sa nestalo. (Checkel 2003: 5) Kontroverzia „stavania mostov“ je zapríčinená tým, že mosty sú len jednosmerné, vedú z konvenčného konštruktivizmu k racionálnej voľbe. (Checkel 2006: 11) Mnoho politológov vytvorilo sofistikované schémy na priblíženie konštruktivizmu bližšie k svojim rivalom. Niekoľko empirických projektov testovalo tieto integratívne schémy. Dokázali komplexnejšie, stále však metodicky triezvo vysvetliť vývoj Európskej únie. (Checkel 2006: 12)

Prečo Island ešte nie je členom Európskej únie

Existuje niekoľko ekonomických (racionálnych) faktorov, ktoré sú zdôrazňované ako hlavné dôvody islandského nezáujmu o európsku integráciu, resp. o integráciu do EÚ. (Thorhallsson – Vignisson 2004a; Thorhallsson 2001; Goodeve 2005; Wallis 2004) Medzi najdôležitejšie patrí rybolov, špeciálny vzťah k Spojeným štátom americkým, členstvo v EHP a malá kapacita islandskej štátnej správy. Podľa racionálneho neoінstitucionalizmu je členstvo v EÚ výhodné, pretože takáto forma pridruženia znižuje náklady v medzinárodnom prostredí. Inštitúcie EÚ obmedzujú členským krajinám rozhodovanie a znižujú počet alternatív, čo uľahčuje rozhodovanie. Je racionálne stať sa členom veľkej komunity, ktorá má veľký spoločný trh, a získať prístup k jej rozhodovaciemu procesu. Katzensteinov teoretický prístup, zaoberajúci sa reakciou malých štátov na európsku integráciu, hovorí, že tieto sa pokúšajú minimalizovať politické a hospodárske obmedzenia pomocou integrácie do Európskej únie (Katzenstein 1984, 1985, 1997), čím sa stavia na stranu racionalistov. Katzenstein vníma EÚ ako arénu pre „vyjednávanie turbulencií globálnej ekonomiky s regionálnou podporou“, ako aj ako politickú možnosť „uzemniť“ Nemcov. (Katzenstein 1997a: 254)

V prípade Islandu však môžeme pozorovať niečo iné, ako nám opisujú tieto teórie. Práve ekonomické dôvody boli rozhodujúcim argumentom proti vstupu do EÚ. V minulosti bolo pre Island pomerne racionálne ostať mimo EÚ, pretože spoločná politika rybolovu (SPR) ako jedna z politík EÚ mohla spôsobiť vážne problémy islandskému rybolovnému priemyslu. Pri skúmaní tohto problému musíme ale mať na zreteli, že „stále je veľmi nejasné, ako by islandskú ekonomiku ovplyvnilo členstvo v EÚ“. (Hálfðanarson 2002: 334) V tejto oblasti však nastala zmena a SPR už nepredstavuje dôvod, prečo by sa Island nemal stať členom EÚ. Musia tu teda existovať aj iné, odlišné dôvody, ktoré sa nemenia vplyvom času a zmien v spoločnosti, a teda museli existovať aj v období, keď bolo pre Island nevýhodné vstúpiť do EÚ aj z racionálnych dôvodov. Toto je oblasť, na ktorú chcem aplikovať konštruktivizmus.

Ekonomické ukazovatele taktiež podporujú teóriu o znižovaní významu rybolovu ako prekážky vstupu do EÚ: „*Námorný sektor je stále jedným z hlavných ekonomických sektorov a základom exportu na Islande, hoci jeho dôležitosť sa zmenšila počas posledných štyroch dekád. V roku 2005 rybolov a spracovanie rýb prispievalo 57% k celkovému exportu, v 60. rokoch to bolo približne 90%. Podobne príspevok sektora k HDP sa znížil z 13-17% v 60. rokoch na 7,7% v roku 2005.*“ (The Central Bank of Iceland 2005: 21)

Rybolov ako primárny sektor stráca svoju dôležitosť, v súčasnosti prispievajú do islandskej ekonomiky najviac služby a aj diverzifikácia národnej ekonomiky dopomáha k znižovaniu jeho dôležitosti. Nestabilné svetové ceny rýb, krízy a inflácia nútili a stále ešte nútia islandské vlády diverzifikovať ekonomiku. Ako poznamenáva Ingebritsenová: „Islandčania sa obávajú prílišnej závislosti od rybolovného priemyslu,...[aby] vyrovnali závislosť od rýb, vláda sa snažila diverzifikovať produkciu a povzbudiť investície do energeticky náročnej výroby, islandskej komparatívnej výhody.“⁴ (Ingebritsen 1998: 126) A práve výroba hliníka, ktorá patrí medzi energeticky náročný priemysel, sa začala v posledných rokoch na Islande rozvíjať. V roku 1991 sa hliník podieľal na celkovom exporte približne 9% (Ingebritsen 1998: 127), avšak v roku 2005 toto číslo vzrástlo na 21,6% podielu na exporte. (The Central Bank of Iceland 2005: 21) Diverzifikácia je však len jedna strana mince, na druhej strane je rybolov, ktorý je spojený s históriou, tradíciami a taktiež reprezentuje do istej miery suverenitu Islandu. Ako však predpokladá Wallisová: „*Ďalšia diverzifikácia islandskej ekonomiky bude viesť k väčšiemu napätiu medzi rybolovom a priemyslom a k menej emotívnemu vzťahu medzi rybolovom a islandským ľudom.*“ (Wallis 2004: 22)

V roku 2005 už 77% islandského exportu smerovalo do členských štátov Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP). (The Central Bank of Iceland 2005: 21) Tento údaj ukazuje, aký významný je pre Island trh EHP. Vstupom na vnútorný trh EÚ cez EHP získal Island voľný prístup na obrovský trh, a teda islandské tovary a služby môžu vstupovať na trh EÚ bez akýchkoľvek obmedzení. Z dôvodu členstva v EHP implementoval Island väčšinu legislatívy EÚ, avšak ako nečlen EÚ nemá prístup k rozhodovaciemu procesu. Toto je argument, prečo by sa Island mal stať plnoprávnym členom a ovplyvňovať tak rozhodnutia, ktoré sa ho týkajú.

Rybolov

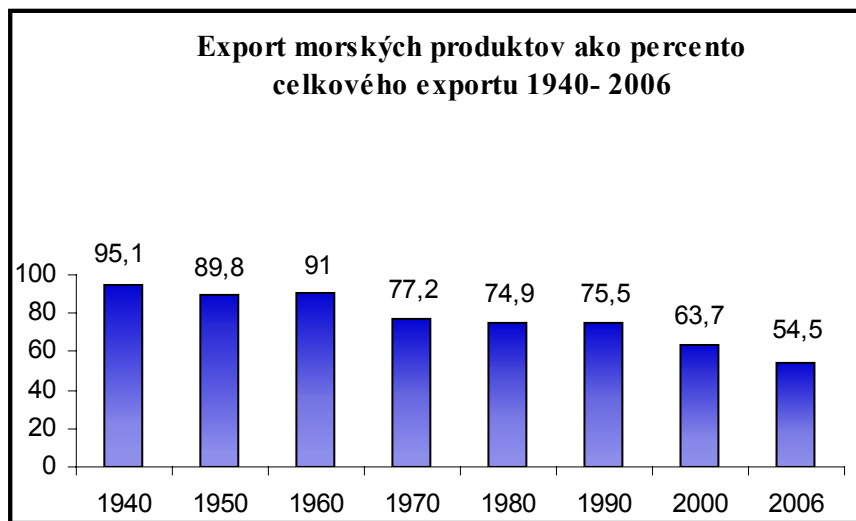
Rybolovný priemysel je považovaný za najväčšiu prekážku vstupu Islandu do akéhokoľvek európskeho integračného zoskupenia. Kľúčový element spoločnej politiky rybolovu Európskej únie je princíp, podľa ktorého je každej členskej

⁴ Island má prístup k veľmi lacnej energii z vodných elektrární.

krajine zaručená rovnaká možnosť rybolovu v spoločných európskych vodách. (Thorhallsson – Vignisson 2004: 94) V prípade členstva Islandu v EÚ by teda aj ďalšie krajiny získali prístup do islandských výsostných vôd a mohli by tam loviť. Táto politika je v očiach Islandanov kontroverzná, pretože zásoby rýb považujú za národné dedičstvo a najdôležitejšiu exportnú komoditu. Napríklad Strana nezávislosti, veľký odporca členstva v EÚ, tvrdí, že „...vstupom do Európskej únie by jej spoločná rybárska politika viedla k okamžitému presunu kontroly nad islandským najdôležitejším prírodným zdrojom z Reykjavíku do Bruselu, a to by vzápätí nevyhnutne oslabilo tak budúcnosť islandskej ekonomiky, ako aj politickú suverenitu“. (Hálfdanarson 2002: 333)

Relevantnosť rybolovu ako argumentu proti vstupu Islandu do EÚ sa znížila v 70. rokoch, keď podiel morských produktov na celkovom vývoze začal klesať z pôvodných 90% na súčasných približne 54%. (Graf č. 1) Toto zníženie zapríčinila diverzifikácia islandskej ekonomiky. Rybolov už nie je taký dôležitý, ako bol pred niekoľkými desaťročiami, a taktiež spoločná politika rybolovu už nemusí byť neprekonateľnou prekážkou na ceste k členstvu.

Graf č. 1: Podiel morských produktov na celkovom islandskom exporte 1940 – 2006

Ako tvrdí Wallisová, pojmy ako „kontrola“ a „suverenita“ sú typické pre jazyk používaný v súvislosti s rybolovom. (Wallis 2004: 23) Islandskí politici pri mnohých príležitostiach komentujú rybolovný priemysel a jeho vzťah k EÚ a tieto komentáre sú často plné iracionálnych argumentov a emócií. David Oddsson,

bývalý islandský premiér a silný kritik EÚ, dokonca vyhlásil na návšteve Veľkej Británie: „Z historickej perspektívy by bolo prinajmenšom zvláštne vzdať sa jurisdikcie nad rybolovnými oblasťami okolo Islandu menej ako tridsať rokov po dosiahnutí konečného víťastva nad našimi susedmi a dobrými priateľmi tu v Británii“.⁵ (Oddsson 2004)

Knut Halvorsen načrtol model „citlivého priemyslu“, ktorý možno aplikovať na príklade Islandu. (Halvorsen 1993) Sú dva typy „senzitívneho priemyslu“, oba sú „kryté“, t.j. sú chránené pred medzinárodnou súťažou. Prírodzene krytý priemysel (vysoké transportné náklady a bariéry spojené s národným jazykom a kultúrou) nebude ovplyvnený tak ako odvetvia, ktoré takéto krytie nemajú. (Halvorsen 1993: 65) Politicky krytý priemysel (clami a kvótami) je „možným kandidátom na priamejšiu medzinárodnú súťaž“. (Ibid.) EHP odstraňuje politické bariéry a vystavuje niektoré druhy priemyslu väčšej súťaži. „Stupeň citlivosti sa líši medzi jednotlivými vedúcimi odvetviami. Rybolov (v Nórsku) je považovaný za citlivý voči zmluve o EHP.“ (Halvorsen 1993: 69) To isté platí aj o Islande, rybolov je veľmi citlivý, politicky krytý priemysel. Rybolov je politicky krytý vo význame politického krytia islandskej economickej zóny, kde sa rybolov uskutočňuje. Žiadne ďalšie štáty nemôžu loviť v tejto oblasti. Existuje jediná výnimka, bilaterálna dohoda s EÚ o vzájomnej výmene kvót na lov rýb. (Stefánson 1997: 3) Avšak keďže podľa tejto teórie je rybolov politicky a nie prírodzene krytý priemysel, neexistujú prekážky, prečo by nemohol byť predmetom medzinárodnej súťaže.

Hauksson (Hauksson 2002, citovaný v Thorhallsson – Vignisson 2004) prišiel s riešením problému spojeného s SPR. Island sa nemôže spoliehať na to, že by mu bola v prípade členstva udelená trvalá výnimka z tejto politiky EÚ. SPR vytvára zoznam druhov rýb, ktoré môžu loviť všetky krajiny Európskej únie kdekoľvek v rámci spoločných vôd, existujú však aj druhy rýb, ktoré nie sú súčasťou SPR. Tieto druhy rýb sa nachádzajú aj v blízkosti Islandu. V niektorých prípadoch ešte nie sú preskúmané, alebo ich Island vôbec nevyužíva. Podľa Haukssona by Island mohol zabrániť ďalším krajinám loviť tieto druhy rýb v rámci svojej economickej zóny a takto by si mohol zachovať istú suverenitu nad svojimi výsostnými vodami. Na druhej strane by Island s členstvom získal prístup do výsostných vôd ostatných štátov EÚ. Hauksson sa domnieva, že toto by bola pre Island výhodná vzájomná výmena.

Európsky hospodársky priestor

Island je ako člen EHP výrazne začlenený do európskej integrácie. (Thorhallsson – Vignisson 2004: 38) Prístup na spoločný trh s EÚ je pre Island veľmi

⁵ Oddsson mal na mysli tzv. „tresčie vojny“, konflikt medzi Islandom a Veľkou Britániou ohľadom rybolovného pásma.

dôležitý, pretože väčšina zahraničného obchodu smeruje na tieto trhy. Zvyčajným argumentom proti vstupu Islandu do EÚ je preto členstvo v EHP a z neho vyplývajúce výhody prístupu na spoločný trh.

„Zmluva o Európskom hospodárskom priestore znižuje Islandu európske a medzinárodné obmedzenia a plnoprávne členstvo v EÚ neprinesie ďalšie zmenšenie týchto obmedzení.“ (Thorhallsson 2001: 261)

EHP ponúka Islandu všetky výhody voľného trhu bez nutnosti politickej integrácie, adoptovania spoločnej poľnohospodárskej politiky alebo spoločnej politiky rybolovu. Islandské ministerstvo zahraničných vecí vo svojej správe o pozícii Islandu k európskej integrácii, vydané v roku 2002, vymenovalo výhody, ktoré Island využíva vrámci EHP. „Podľa tejto správy zmluva o EHP umožnila Islandu prístup k tým prvkom, ktoré sú preň výhodné, a dovolila mu nezapojiť sa do tých aspektov európskej spolupráce, ktoré nie sú preň atraktívne.“ (Thorhallsson – Vignisson 2004: 45) Islandania dostali vstupom do EHP to, o čo žiadali, prístup na spoločný trh bez ovplyvnenia ich záujmov v oblasti rybolovu. Islandská vláda vyjedнала dobrú dohodu pre svoje záujmy; rybolov a spracovateľský priemysel vstúpili na spoločný trh bez akýchkoľvek záväzkov zo strany Dohody o EHP. (Ingebritsen 1998: 128) Dosiachnutie Dohody o EHP je považované za úspech, pretože Islandu garantuje jeho oba záujmy: prístup na spoločný trh a „popri niekoľkých minimálnych prístupových právach pre EÚ výnimku pre islandský rybolov zo spoločnej politiky rybolovu“. (Wallis 2004: 16)

Atlanticizmus

Silné atlantické prepojenie sa považuje za dôvod, prečo Island nevstúpil do Európskej únie z bezpečnostných dôvodov. (Archer 1996) Američania mali na ostrove vojenskú základňu, ale v októbri 2006 bola zatvorená. (Icelandreview 2006a) Island je zakladajúcim členom NATO a vždy mal bližšie k USA ako ku svojim európskym spojencom. (Thorhallsson – Vignisson 2004a), preto nikdy nepocíťoval potrebu integrácie do EÚ z bezpečnostných dôvodov. Stiahnutie amerických jednotiek a zatvorenie vojenskej základne môže znamenať zmenu jeho geopolitických postojov. Bilaterálna zmluva medzi USA a Islandom, uzatvorená v roku 1951, je ešte stále platná. Island, ktorý nemá vlastnú armádu, iba políciu a pobrežnú stráž a doteraz sa spoliehal na ochranu USA, musí teraz hľadať nové spôsoby ochrany svojho územia. Ozbrojené zložky nedokážu čeliť prípadnej hrozbe, hlavnou náplňou pobrežnej stráže je ochraňovať islandské výsostné vody a zachraňovať stroskotaných rybárov. V takejto situácii môže Európska únia zohrať dôležitú úlohu. Ak by však mala záujem zabezpečiť Islandu ochranu, bude požadovať plné členstvo.

Počas studenej vojny podmieňovali islandskú zahraničnú a bezpečnostnú politiku dva hlavné faktory: strategická poloha v severnom Atlantiku medzi

Severnou Amerikou a západnou Európou, závislosť Islandu od rybolovu a konflikty súvisiace s rozširovaním rybolovného pásma („tresčie vojny“). (Archer 1996: 270) Členstvo v NATO a bilaterálna dohoda s USA ostali hlavnými piliermi zahraničnej politiky Islandu aj po skončení studenej vojny. (Thorhallsson 2001: 262) Avšak so zmenou medzinárodnej situácie prišla aj zmena významu Islandu pre Spojené štáty. Základňa sa stala v období amerického boja proti terorizmu prebytočnou, pretože sa nachádzala v pokojnej oblasti a nedokáže reagovať na nové bezpečnostné výzvy. Američania postupne začali od konca studenej vojny znižovať počet vojenských jednotiek; tento proces bol zakončený 15. mája 2006, keď prezident Bush neočakávane oznámil odsun vojenských jednotiek z ostrova. (Icelandreview 2006) Vyhlásenie odchodu amerických vojenských jednotiek spôsobilo na Islande sklamanie z postoja svojho spojenca. (Icelandreview 2006) Islandania si uvedomili, že spojenci sa neznepokojujú ich problémami. V súčasnosti sa snaží Island nájsť spôsob, ako zabezpečiť svoju obranu. Hoci je bilaterálna obranná dohoda ešte stále platná, jej existencia bez vojenskej základne a fyzickej prítomnosti jednotiek na ostrove je viac než symbolická. Práve z týchto príčin má dnes Island dôvod stať sa členom Európskej únie, ktorá by mu mohla garantovať bezpečnosť.

Malá administratíva

Island je malá krajina s nízkym počtom obyvateľov, a preto kapacita jej štátnej správy je tiež malá. Ministerstvo zahraničných vecí, ktoré sa zaoberá európskymi záležitosťami, má iba 150 členov. (Thorhallsson 2004a: 164) Členstvo v EHP a implementácia legislatívy EÚ zapríčinili v poslednom desaťročí europeizáciu štátnej správy. Môžeme pozorovať výrazný vplyv EÚ na štátnu správu, hoci Island nie je jej členom. Európska únia vytvára istý systém noriem a inštitúcií, ktoré ovplyvňujú ľudí a ich postoje. Už nielen ľudia vytvárajú Európsku úniu, ale aj Európska únia môže ovplyvniť svojich obyvateľov. Tento proces sa nazýva europeizácia. (Olsen 2002) Ak bol Island schopný úspešne implementovať väčšinu európskeho práva v rámci členstva v EHP, bude v prípade členstva schopný uplatňovať aj zvyšok legislatívy EÚ napriek malej kapacite svojej štátnej správy. Tento argument je založený na predpoklade, že ak by islandská štátna správa nebola schopná uplatňovať právo EHS, existovali by o tom jasné signály. Keďže nič takéto nepozorujeme, môžeme predpokladať, že islandská administratíva sa s požiadavkami na ňu kladenými vysporiadava.

Empirický výskum, ktorý skúma europeizáciu vo všetkých piatich severských krajinách (Laegreid et al. 2004; Laegreid et al. 2005), je založený na dvoch prieskumoch uskutočnených v rokoch 1998 – 2000 a 2003. Laegreid, Steinthorsson a Thorhallsson študovali všetky ministerstvá, ako aj ďalšie súčasti štátnej správy v rámci týchto krajín a prišli k záveru, že adaptácia prevažuje nad

odmietaním, dopady europeizácie sú rôzne a vplyv EÚ je väčší u členov ako u nečlenov. (Laegreid et al. 2004) Keďže EHP začlenil približne 80% regulácií EÚ do svojej legislatívy (Wallis 2004), Európska únia má naň významný vplyv. Island má menej úradníkov na ministerstvách, títo sa však musia zaoberať rovnakým objemom práce ako ostatné členské krajiny EHP. Takáto administratíva je menej špecializovaná a má menej jednotiek, avšak na druhej strane môže pracovať s jednotlivými prípadmi individuálne. (Laegreid et al. 2004: 350) Napriek tomu, že Island sa doteraz neuchádzal o členstvo v EÚ, a teda administratíva sa ešte nepripravovala na členstvo (ako napríklad v Nórsku), členstvo v EHP prinútilo islandskú štátnu správu adaptovať sa na európske podmienky a pravidlá. Niektorí autori (napr. Thorhallsson 2004) tvrdia, že Island nie je pripravený, toto však nemusí byť pravda a Island si v prípade vstupu do EÚ poradí s novými výzvami, ktorým bude musieť čeliť.

Konstruktivistická argumentácia

Racionálne faktory nemôžu úplne vysvetliť váhanie Islandu voči európskej integrácii. Pomocou ďalších faktorov ako história, nacionalizmus, suverenita, identita, záujmy, úloha elit a pod. získavame kompletnejšiu mozaiku o tejto krajine. Gstöhlová vo svojej štúdií o európskych krajinách odmietajúcich integráciu⁶ tvrdí: „*Ekonomické záujmy samy osebe nedostatočne vysvetľujú integračné snahy a skôr sú spojené s politickými obmedzeniami, ktoré v týchto procesoch často dominujú. Zlepšený prístup k exportným trhom môže stratiť svoju príťažlivosť, pokiaľ vstúpi do hry domáce inštitúcie, sociálne rozdiely, tradícia zahraničnej politiky alebo dôsledky cudzej nadvlády, ktoré „hrajú na cty“ národnej identity.*“ (Gstöhl 2002: 211)

Na vysvetlenie vzťahu Islandu k Európskej únii práca používa tri faktory: demokratickú tradíciu spojenú s nacionalizmom, suverenitou a nezávislosťou, identitu a vzťah medzi elitami a verejnosťou. Práca si dáva za cieľ ukázať, ako tieto faktory konštruujú islandskú národnú identitu, ktorá ovplyvňuje názor na EÚ. „Identita vplýva na vytváranie národných záujmov a predchádza im.“ (Ingebritsen – Larson 1997: 210) Demokratické tradície na Islande sú veľmi silné, práve tu vznikol prvý parlament na svete – Alting. Obdobie najväčšieho rozkvetu a starej demokratickej spoločnosti je zaznamenané v ságach, ktoré sú až dodnes zdrojom národnej hrdosti. Aj po skončení obdobia demokracie sa na Islande prejavoval duch onej doby vo veršoch ság. V najvýznamnejšej Edde sa píše: „Majetok zmizne, priatelia pomrú, ja i ty, obaja zomrieme; naveky prežije ťa však, ak ju máš, dobrá povesť.“ (Lysý 2000: 176) Ak k tomu pridáme nacionalizmus, získame dôležitý aspekt nezáujmu o integráciu do EÚ.

„*Na Islande je suverenita považovaná za to najhlavnejšie, čo robí národ národom. Nacionalistické pocity boli povzbudzované spomienkami na ‘staré’ obdobie islandskej demokracie, keď rozkvital národ a jeho kultúra. Toto je v kontraste s nezodpovednou stratou nezávislosti, po ktorej nasledovali storočia ponižovania a úpadku.*“ (Thorhallsson – Vignisson 2004a: 108)

Je táto argumentácia iba dôvodom, ako ospravedlniť nezáujem o európsku integráciu, alebo je skutočne zdrojom národnej identity? Argumenty o národnej identite a strate suverenity ako následok vstupu do EÚ sú silnejšie v rurálnych oblastiach ako v mestách. Hansen tvrdí: „*Zvyčajne, keď v nejakej krajine prebieha živá diskusia (o EÚ), je veľmi pravdepodobné, že bude zahŕňať nielen ekonomické témy, ale taktiež otázku, či strata politickej nezávislosti spojenej s členstvom alebo jeho prehlbením bude vyvážená ekonomickým prínosom.*“ (Hansen 2002: 6)

Takúto debatu je možné nájsť aj na Islande, kde sa spája najmä s otázkou rybolovu a suverenity. Z pohľadu konštruktivismu môžeme rybolov na Islande považovať za súčasť národnej identity a suverenity, naopak, z pohľadu teórie racionálnej voľby by sme považovali národnú identitu a suverenitu za súčasť rybolovu.

Tradícia demokracie

Keď bol na Islande v roku 930 založený Alting (Kadečková 2001: 36), takéto zhromaždenie slobodných sedliakov, ktorí si boli navzájom rovní, nebolo ničím úplne novým, ničím, s čím by sa jeho aktéri ešte nestretli. Ešte dnes sú v niektorých oblastiach Nórska na miestach, kde sa konali podobné snemy, veľké kamene uložené do tvaru lode. Tieto označujú miesta, kde sa zhromažďovali slobodní Vikingovia v období približne medzi rokmi 600 a 1 000 (Dahl 2001: 22) na tzv. Tingoch (þing). Diskutovalo sa tu o zákonoch o zmene náboženstva, riešili sa mnohé spory a dokonca sa aj volil kráľ, alebo sa aspoň vyjadroval súhlas s jeho nástupom na trón. Takého zhromaždenia mali avšak len lokálny alebo regionálny charakter na rozdiel od Altingu, ktorý bol celoislandský a nemal dokonca ani v Škandinávii priamy vzor. (Kadečková 2001: 43) Vikingovia nevedeli takmer nič alebo skôr vôbec nič o demokratických a republikánskych zvyklostiach v Ríme a v Grécku. Takisto ako tam ani v prípade Vikingov nebola rovnosť úplná. Samozrejme vylúčenie žien z politiky bolo sprevádzané existenciou otroctva, teda ďalšej skupiny ľudí, ktorí nemali prístup k rozhodovaniu. Otroci boli buď získaní z nájazdov, alebo to boli nepriatelia zajatí v boji či kúpení na trhu s otrokmi. Tento druh obchodu tu prekvital v 9. – 10. storočí. (Kan 1983: 27) No aj napriek týmto skutočnostiam skupina slobodných majiteľov väčších či menších usadlostí bola natoľko početná, že mala významnú úlohu pri udržiavaní demokratických tradícií a fungovaní demokratických inštitúcií. (Dahl 2001: 23)

⁶ Nórsko, Švédsko a Švajčiarsko.

Obyvatelia severu žili izolovane od zvyšku kontinentu aj v dôsledku nezáujmu prvých západoeurópskych kresťanských panovníkov. Dostali sa k nim aj misiónári, no napriek ich záujmu o šírenie viery Severania novej viere „pomerné dlho odolávali“. (Vlčková 1999: 16) Prijatie kresťanstva za oficiálne náboženstvo Altingom okolo roku 1000 bolo „demokratickým aktom namiereným proti zámerom nórskeho kráľa Olafa podrobiť si Island“. (Lysý 2000: 176) S takýmto pragmatizmom zo strany Islandu sa stretne aj v iných obdobiach jeho dejín. V roku 1262 sa stal Island súčasťou Nórskeho kráľovstva, ktoré sa v roku 1397 stalo súčasťou Kalmarskej únie spolu so Švédskom a Dánskom s kráľovnou Markétou na čele. Táto sa začiatkom 16. storočia rozpadla, čím sa obe krajiny stali súčasťou Dánska. Nórsko neskôr vytvorilo personálnu úniu so Švédskom. Ako dôsledok zákulisných hier vydal v roku 1661 dánsky kráľ Frederik III. „Inštrument, čiže pragmatickú sankciu o kráľovom dedičskom práve v dánskom a nórskom štáte“, ktorá dávala kráľovi všetku moc v štáte. Išlo o typické vyhlásenie absolutistickej vlády. (Hroch – Kadečková – Bakke 2005: 84) Týmto bol ukončený predchádzajúci model, keď bolo Dánsko stavovskou monarchiou s vplyvnou ríšskou radou, ktorá potvrdzovala voľbu kráľa zhromaždením popredných mužov krajiny. Na Islande bola voľba právoplatná po vzdaní holdu novému kráľovi lögrétou⁷.

Kontakty Islandu s Dánskom ako materskou krajinou boli veľmi obmedzené kvôli geografickej vzdialenosti a klimatickým podmienkam, Island bol v podstate dostupný len v lete. (Karlsson 2000) Nariadenia koruny sa aplikovali zdĺhavo, keďže istú právomoc si zachovával aj Alting. Tento mal k niektorým otázkam námietky a spätná väzba bola pre dané dôvody veľmi zdĺhavá. Väčšinu úradníkov tvorili Islandčania a úradným jazykom takisto ako jazykom náboženstva bola islandčina a nie dánčina. Na druhej strane Island mohol žiť svojím samostatným životom nezávisle od Dánska, povzbudzovaný svojou stredovekou literárnou tradíciou, z ktorej čerpali aj ostatné škandinávské národy, najmä Nórsko. Island bol pre Kodaň len vzdialená a polozabudnutá periféria. Islandský nacionalizmus má svoje korene v romantickej ére, ktorá nasledovala po období napoleonských vojen v Európe. Hrdosť na kultúrne dedičstvo bol u islandských študentov silný už predtým, ako sa romantizmus stal populárnym v Európe. Porovnávajúc zlý stav vtedajšej spoločnosti s glorifikovaným obdobím ság v 10. a 11. storočí, si intelektuáli kládli otázku, prečo nastala táto zmena. Niektorí mali na túto zmenu odpoveď „nie v Dánsku“, ktoré pokladali za zdroj mieru a spravodlivosti na Islande, ale problém videli v samotných Islandčanoch, ktorých obviňovali za túto situáciu. Iní poukazovali na to, že národná sloboda je kľúčom k ekonomickému a sociálnemu progresu. Túto tézu zastupoval aj Jón Sigurdsson, hlavný vodca v boji

za osamostatnenie, táto bola aj hlavnou tézou boja za nezávislosť v období od 30. rokov 19. storočia až po začiatok 20. storočia. Ako tvrdili nacionalisti, kultúra, spoločná história a jasné teritórium robí z Islandčanov samostatnú národnú komunitu.

Island sa vrátil k svojim demokratickým tradíciám, slobode a nezávislosti až po mnohých storočiach nadvlády. Vďaka ságam sa mýty a povesti o starých časoch šíria od svojho vzniku až dodnes a v období dánskej nadvlády prinášali ideu slobody a suverenity. Islandská politika vznikla v období boja za nezávislosť na konci 19. a na začiatku 20. storočia, a preto je pre ňu príznačná politika ovplyvnená nacionalizmom tohto obdobia. (Hálfðanarson 2002) Mýtus nacionalizmu pretrváva dodnes a islandskí politici sa tvária, že sa ich idea Európy netýka. (Ibid) Odkedy sa Island stal nezávislým, politici neustále s hrdosťou pripomínajú „staré demokratické“ obdobie a za každou snahou priblížiť sa k okolitému svetu vidia možnosť straty suverenity a nezávislosti. „Pre novo nadobudnutú nezávislosť Islandu sa politici obávajú presunúť väčšiu rozhodovaciu právomoc na EÚ...“ (Thorhallsson 2001: 276) Islandská suverenita je súčasťou celého národa ako kolektívnej jednotky, nie je daná jednotlivcom, preto sa nemôže deliť medzi regióny, alebo ju nemôžu mať ďalšie krajiny v medzinárodnej organizácii. (Hálfðanarson 2002: 344)

Vstup do EÚ je považovaný za obmedzenie národnej suverenity a nezávislosti z týchto dôvodov: Európska únia je porovnávaná s Dánskom, ktoré vládlo Islandu niekoľko storočí a Brusel je nová Kodaň. Obyvatelia nemajú záujem preniesť svoju nezávislosť, pretože o ňu tak dlho bojovali. Ak by sa stali predmetom záujmu iného štátu, neboli by schopní takému tlaku odolať. Možno sa preto Islandčania vo vzťahu k EÚ stávajú trochu paranoickí. Boja sa o svoju nezávislosť a chápu každé jej zmenšenie ako nezvratný začiatok jej zániku. Napríklad strata jurisdikcie nad rybolovným pásmom je interpretovaná politikmi ako začiatok konca prosperity na ostrove. Škandinávski euroskeptici argumentujú, že severský typ štátu blahobytu bude v zjednotenej Európe ohrozený. (Hansen 2002: 1) Nech sú tieto nacionalistické pocity akokoľvek iracionálne a založené na veľmi diskutabilných argumentoch, pravdou ostáva, že ak chceme pochopiť vzťah EÚ a Islandu, musíme sa sústrediť aj na ne. „Európska integrácia je v základe boj medzi nacionalistickými a európskymi ideálmi, konzistentnými a nekonzistentnými so zjednotenou Európou.“ (Moravcsik 1999a: 374) Sila nacionalistickej debaty je zapríčinená geografickou izoláciou krajiny, relatívnou homogenitou jej obyvateľstva a ekonomickou prosperitou, ktorá charakterizuje Island minimálne v druhej polovici 20. storočia. (Hálfðanarson 2002, Hálfðanarson 2003, Hálfðanarson 2004)

⁷ Bol to zákonodárny zbor v rámci Altingu, ktorý mal aj iné ako legislatívne funkcie.

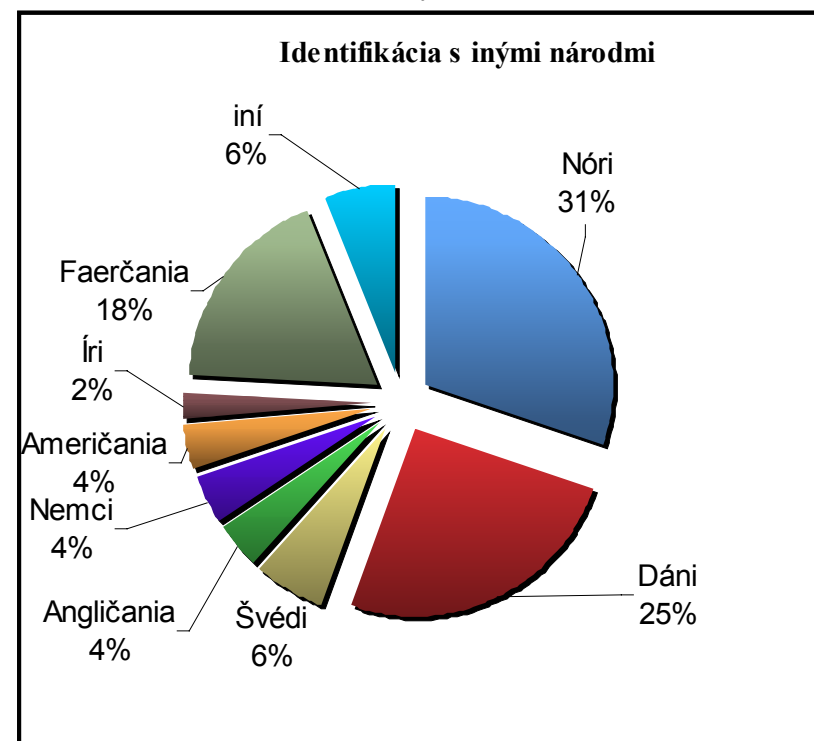
Identita

O tom, ako sú vytvárané záujmy a aký druh záujmov najlepšie môže opísať európsku integráciu, sa napísalo mnoho. (Wallace 1996: 24) Rozdiel medzi ideami a záujmami nemusí byť až taký markantný, ako by sa na prvý pohľad zdalo. (Hansen 2002a) Ekonomické záujmy nemusia byť v rozpore s národnou identitou. „Štruktúra identity definuje formu ekonomickej racionality, nie vice versa.“ (Hansen 2002a: 218) Identita výrazne vplýva na integráciu či už vnímaním procesu alebo jeho jednotlivých zúčastnených. Vo vzťahu k integrácii do EÚ môžeme rozoznávať dva typy identity. Prvý typ identity je *endogénny*, t.j. identita, ktorá je vlastná obyvateľom, ktorých sa integrácia týka, teda tých, ktorí žijú v štáte, ktorý má integračné tendencie. Táto identita hovorí o identifikácii obyvateľov s integračným zoskupením, o tom, nakoľko chcú byť členmi väčšieho zoskupenia a identifikujú sa s ním. Na druhej strane *exogénna* identita je identita, ktorá je niekomu priradovaná. O takejto identite nerozhodujú jej nositelia, ale ostatní členovia komunity. Otázka znie, nakoľko si Európania prajú, aby sa Island stal súčasťou EÚ. V prvom prípade použijeme dáta z analýzy (Huseby a Listhaug) z roku 1995. Predpokladáme, že vek práce sa výraznejšie neprejavuje na takom trvalom faktore, akým je bezpochyby identita. Pri skúmaní exogénnej identity sa práca opiera o dáta niekoľkých eurobarometrov, ktoré skúmajú aj otázku podpory členstva Islandu Európanmi. Ingebritsenová a Larsenová upozorňujú, že vlastná identita vytvorená v predstavách obyvateľov nemusí byť pravdivá, ale je skôr zromantizovaná. Je však považovaná za pravdivú väčšinou obyvateľstva a tiež je podporovaná politickou manipuláciou takéhoto obrazu. (Ingebritsen – Larsen 1997: 216) Na Islande nejde len o identifikáciu so starým obdobím islandskej demokracie a jeho zromantizovanie, ale na druhej strane aj o opačný proces v prípade integrácie. Vplyv euroskeptickej elity negatívne skresľuje údaje o identifikácii Islandčanov s EÚ. Identifikácia Islandčanov je veľmi slabá, čím sa približuje euroskeptickej Nórom a v geografickej identifikácii s EÚ je na tom ešte horšie. V otázke možnosti koexistencie národnej identity a EÚ sa prejavil eurooptimistický postoj Islandčanov, ktorý bol vyšší ako v prípade Dánska alebo Veľkej Británie. (Pozri Huseby – Listhaug 1995: 146-147, tabuľka 6.2, 6.3)

Islandčania sa v prvom rade identifikujú s ostatnými škandinávskymi krajinami, 79% z nich sa cíti byť Severanmi, 4% Nemcami a 4% Američanmi. (Graf č. 2) V prieskume však nebola zahrnutá kategória Európan. Islandčania sa identifikovali s Európou približne rovnako ako Nóri. Ich identifikácia s najväčšími štátmi EÚ bola približne rovnaká, obyvatelia Islandu sa na rozdiel od Nórov viac identifikovali so Škandinávami a menej s Američanmi. Práve pre identifikáciu s Američanmi a nie obyvateľmi najväčších európskych krajín (Francúzsko, Anglicko, Nemecko) Huseby a Listhaug prichádzajú k záveru, že Nóri sú euroskeptickí. Z toho vyplýva, že hoci sa Islandčania v rovnakej miere identifikujú

s najväčšími národmi Európy, ale menej s Američanmi, môžu byť považovaní za eurooptimistickejších. Podpora obyvateľov Európskej únie pre vstup Islandu je omnoho vyššia ako v prípade podpory samotných obyvateľov Islandu voči vstupu. Na základe údajov z eurobarometrov (č. 56-64, okrem č. 59-62, tieto otázky o Islande neobsahujú) je možné konštatovať, že podpora Európanov voči rozširovaniu EÚ o Island, Nórsko a Švajčiarsko je vysoká. Eurobarometer č. 56 bol uverejnený v apríli 2002 a potom ďalšie v polročných intervaloch. Zatiaľ posledný č. 64 je z júna 2006 (Európska komisia 2002, 2002a, 2003, 2005, 2006). Z pohľadu identity sa dá tvrdiť, že obyvatelia Európskej únie považujú Island za súčasť Európskej únie, resp. Európy. Môže za tým byť snaha o „skompletizovanie“ Európskej únie na severe, prijatie ekonomicky silného člena v období prijímania chudobných nováčikov a pod.

Graf č. 2: Identifikácia Islandčanov s inými národmi

Elita vz. verejnosť

Politickí lídri sú skupinou ľudí, ktorá má dôležité postavenie v spoločnosti a má schopnosť ovplyvniť názor verejnosti na určitú tému. Aký silný je tento vplyv

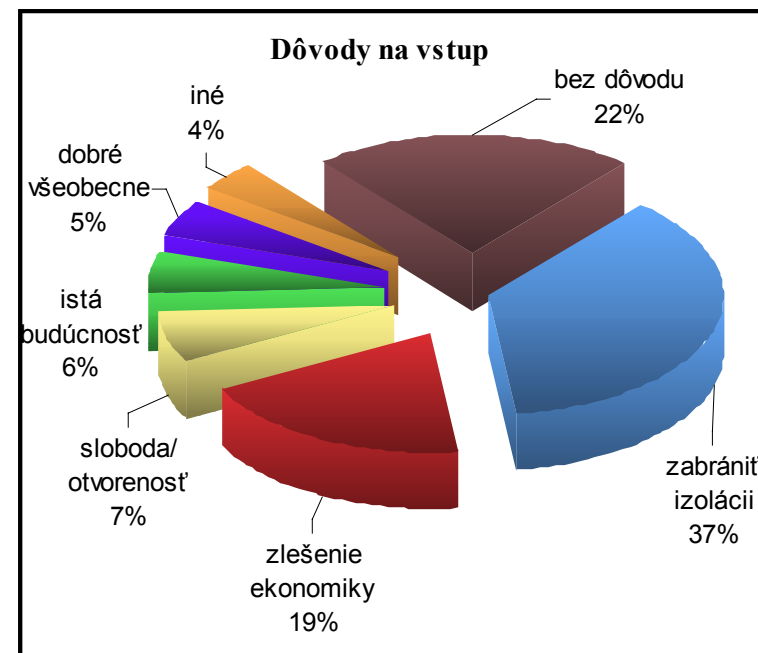
a akým spôsobom ovplyvňuje verejnosť? Podstatným špecifikom Islandu je jeho nízka populácia a rozloha. Väčšina obyvateľstva žije v hlavnom meste Reykjavíku a v jeho okolí, a tak sa môžu dostať do kontaktu so svojimi volenými zástupcami takmer každý deň. Toto robí vzťah politik- občan na Islande úplne odlišným od zvyšku Európy. Prieskumy verejnej mienky o Európskej únii sú na Islande zriedkavé, kompletnejšie prieskumy boli uskutočnené v rokoch 1989 – 1994, tieto sú uvedené v Kristinsson (1996). Inak neexistujú takmer žiadne dáta, dá sa použiť len sekundárna literatúra, v ktorej sú uverejnené občasné prieskumy. Taktiež internetový denník Icelandreview prináša prieskumy islandských printových médií. Otázky v prieskumoch sa líšia, niekedy sa týkajú vstupu Islandu do EÚ, inokedy otvorenia vstupných rokovaní o členstve, čo ešte viac komplikuje štúdium tohto problému. Žiadna politická strana nemala vo svojom programe otázku členstva v EÚ až do roku 1999, keď ju Sociálnodemokratická strana dala do svojho programu. (Kristinsson – Thorhallsson 2004) David Oddsson, jeden z najväčších odporcov Európskej únie, bol premiérom v rokoch 1991 – 2004. Islandská politická elita je viac euroskeptická ako verejnosť (Kristinsson 1996; Thorhallsson 2002), rozdiel medzi ňou a elitami ostatných škandinávskych krajín je markantný: „*Sesterské strany islandských politických strán v severských krajinách, okrem socialistov a liberálov v Nórsku, sú zástancami bližšieho zapojenia do európskeho projektu.*“ (Kristinsson – Thorhallsson 2004: 146)

Politická elita môže ovplyvniť verejnosť jednoduchšie ako iné skupiny v spoločnosti. Politici majú zdroje na politickú kampaň, sú známi, a preto ich vyhlásenia majú svoju váhu. Takže v prípade, ak sa deje opak, teda ak sa elita vôbec nevyjadruje k nejakej téme, môže to znamenať jej nezáujem o takúto diskusiu, alebo dokonca aj snahu zabrániť takejto diskusii. Minimalizovaním diskusie o EÚ a jej kritikou bez ponúkaniu alternatívnych názorov sa islandská elita výrazne stavia proti myšlienke vstupu do EÚ.

Nezáujem islandskej politickej elity voči vstupu do EÚ môžu ovplyvniť tri hlavné faktory. (Thorhallsson 2002; Thorhallsson 2001) Primárny ekonomický sektor (rybolov) a záujmové skupiny v tomto sektore (konkrétne islandskí vlastníci plavidiel – Icelandic Vessel Owners) sú tvrdými odporcami vstupu. Napriek tomu, že poľnohospodárstvo nie je dôležitým sektorom národného hospodárstva, volebný systém a typ štátnej správy zvýraznil jeho vplyv na túto oblasť. Volebný systém bol vytvorený vtedy, keď väčšina ľudí žila v rurálnych oblastiach, dnes žije väčšina ľudí v hlavnom meste a jeho okolí, ale volebný systém zostal až do volieb 2003 nastavený podľa starého demografického rozdelenia. Podľa tohto volebného systému menšina voličov z rurálnych oblastí – 32% – mala väčšinu zástupcov v Altingu. „Vplyv regiónov v politickom systéme je nafúknutý volebným systémom, ktorý im zabezpečuje neproporčne veľký

podiel kresiel v parlamente. (Kristinsson – Thorhallsson 2004: 150) Štátna správa je malá a slabá a záujmové skupiny majú veľký vplyv na politikov, mnohí z nich majú s nimi blízke kontakty. (Thorhallsson 2002: 358; Thorhallsson – Vignisson 2004) Ďalším dôvodom podľa Thorhallssona je dôležitosť udržania tradície nezávislosti. Mýty a ideály v boji o nezávislosť poznačujú „všetky politické debaty“ na Islande. (Hálfðanarson 2002) V priebehu debaty o zmluve EHP „vláda deklarovala, že nepríde k žiadnemu preneseniu moci z Altingu do inštitúcií EÚ alebo EHP“. (Thorhallsson 2002: 360) Posledným argumentom je špeciálny vzťah s USA.

Graf č. 3: **Dôvody podporujúce vstup Islandu do EÚ podľa Island'anov**

Z názorov Island'anov na vstup do EÚ za posledných sedem rokov sa nedá vyčítať žiadna tendencia. V roku 2001 bol zaznamenaný vzrast počtu priaznivcov vstupu, čo mohlo byť spôsobené eurooptimistickou náladou pred blížiacim sa rozšírením EÚ v roku 2004. S približujúcim sa termínom rozšírenia a väčšou diskusiou na túto tému (ak niečo také na Islande vôbec existuje) sa verejnosť priklonila na stranu odporcov alebo na stranu nerozhodnutých. V júni 1994 sa uskutočnil prieskum verejnej mienky, ktorý robila Islandská univerzita. Výsledky sú uverejnené v Kristinsson 1996. (Graf č. 3) Najvýznamnejším dôvodom podpory vstupu

do EÚ je názor, že ak by sa Island stal jedinou severskou krajinou mimo EÚ, stal by sa izolovaným. „Izolácia, ktorej bude Island čeliť ako jediná severská krajina mimo EÚ (v prípade členstva Nórska), sa zdá byť podstatná pre zmenu názoru verejnosti.“ (Kristinsson 1996: 157) Tento prieskum sa však robil len niekoľko mesiacov pred nórsnym referendum o EÚ, preto je nutné vziať do úvahy aj tento fakt. Druhá najväčšia skupina ľudí podporovala vstup bez konkrétneho dôvodu. Toto je pravdepodobne skupina, ktorá dokáže svoj postoj zmeniť veľmi rýchlo a bola súčasťou zástancov len vďaka pozitívnej nálade, ktorá bola na Islande pred nórsnym referendumom. 19% respondentov očakávalo zlepšenie ekonomiky.

Euroskeptici uvádzali tieto dôvody: 25% tvrdilo, že Island je malá krajina a Európska únia je veľký kolos. Islandania sa teda obávajú, že ich hlas nebude počuť vo veľkej EÚ. 23% sa bálo o nezávislosť Islandu. Tieto dva údaje podporujú môj predpoklad, že faktory ako národná suverenita majú kľúčovú úlohu vo vysvetlení islandského názoru na EÚ. Len 13% respondentov označilo za dôvod rybolov. Kristinsson to vysvetľuje takto: „Toto podceňuje dôležitosť rybolovu, pretože rybolov sa môže skrývať aj za inými spomínanými dôvodmi...“ (Kristinsson 1996: 157) Ja na druhej strane tvrdím, že rybolov sa dostáva do verejnej debaty o EÚ iba vďaka snahe politikov, ktorí sú euroskeptickí a ktorí využívajú otázku rybolovu a nezávislosti na kritizovanie EÚ a limitovanie diskusie o integrácii.

Prečo sú ale Islandania eurooptimistickí? Tri dôvody nám to môžu pomôcť vysvetliť. 87% Islandanov je zamestnaných v iných odvetviach hospodárstva ako rybolov a poľnohospodárstvo. V roku 1970 bolo zamestnaných v týchto odvetviach 28% obyvateľov, v roku 1940 dokonca vyše polovice. (Thorhallsson 2002) Ľudia zamestnaní v týchto odvetviach sú veľmi euroskeptickí. V roku 1999 bolo proti vstupu do EÚ 69% farmárov a len 12% bolo za vstup. Po druhé, Islandania, ktorí sú za vstup, veria, že tento im prinesie euro, ktoré bude zaručovať stabilitu a prosperitu. Thorhallsson uvádza: „Islandania, ktorí podporujú diskusiu o EÚ, sa viac zaujímajú o ekonomickú prosperitu než o politickú diskusiu o nezávislosti a suverenite.“ (Thorhallsson 2002: 370) Ako sme videli v grafe č. 3, veľká časť obyvateľstva, ktorá je proti vstupu, považuje práve nezávislosť a suverenitu za dôvod, prečo by Island nemal vstúpiť do EÚ. Tretím dôvodom podpory vstupu je podľa Thorhallssona strach z izolácie: „Hlavným dôvodom vstupu Islandu do Schengenu bola obava, že Islandania by nemohli bez pasu cestovať do iných severských krajín.“ (Thorhallsson 2002: 371) Aj toto môže byť jedným z dôvodov, prečo bol vstup do EÚ podporovaný viacej v roku 2001, keďže vtedy vstúpil Island do Schengenu⁸.

⁸ Island bol spolu s ostatnými škandinávskymi krajinami členom tzv. Severskej pasovej únie, ktorá umožňovala občanom týchto krajín cestovať v rámci svojich krajín bez pasu. Po vstupe Švédska a Fínska do EÚ reálne hrozilo, že by museli Nóri a Islandania cestovať s pasom.

Európska únia sa na Islande nikdy nestala „horúcou“ témou, podpora vstupu je často spôsobená len „neurčitým pozitívnym pocitom voči Európe“ (Kristinsson 1996: 155) a nie je výsledkom dlhodobej diskusie na túto tému. „Pozitívny názor voči členstvu v rokoch 1989 – 1991 nebol založený na širokej diskusii o tejto otázke, pretože prebehla len veľmi obmedzená diskusia.“ (Kristinsson 1996: 155) S vysokou pravdepodobnosťou môžem tvrdiť, že k týmto pozitívnym náladám len ťažko prispieva postoj politických elít. Bývalý premiér David Oddsson hovorí o svojom euroskeptickom postoji voči EÚ často aj v zahraničí, jeho záporný postoj k EÚ bol výrazný (Kopeček 2005: 274) a pokúšal sa limitovať diskusiu o EÚ aj vo vlastnej strane. Prieskumy ukázali, že Islandania môžu byť rozdelení do troch pomerne rovnakých skupín: za vstup, proti a nerozhodnutí. Medzi týmito skupinami existuje vysoká fluktuácia. (Kristinsson 1996) A to nielen medzi nerozhodnutými a ostatnými táborami, ale súdiac podľa veľkosti presunov, aj medzi zástancami a odporcami vstupu. Islandania rozhodujú o svojom postoji voči EÚ náhodne a citovo, za vstupom do EÚ vidia najmä ekonomické dôvody a politické elity sa nesnažia začať intenzívnu diskusiu o vstupe do EÚ. Z ich vysokej fluktuácie je možné vyvodit' aj záver, že otázka integrácie nie je pre nich veľmi dôležitá, nemajú na ňu stály názor, ktorý by si budovali počas diskusie. Toto sú všetko dôvody, prečo Island nevstúpil a pravdepodobne ani nevstúpi do EÚ v blízkej budúcnosti.

Záver

Prečo Island ešte stále nie je členom EÚ? Predkladaná práca prichádza k dvom záverom. Po prvé, ak chceme skúmať integračné preferencie európskych štátov, nestačí nám skúmať len racionálne faktory. Tieto nám umožnia spoznať ekonomické dôvody pre, alebo proti integrácii, ale nevysvetlia, prečo sa tá ktorá krajina stala, alebo nestala členom EÚ. Po druhé, aby sme získali celkový obraz postoja krajiny voči integračnému zoskupeniu, potrebujeme skúmať aj konštruktivistické faktory, t.j. faktory spojené s národnou identitou, historickými tradíciami, úlohou elít v spoločnosti a pod. Toto samozrejme platí aj o Islande a jeho vzťahu k Európskej únii. Konštruktivismus sa stal jedným z hlavných teoretických prístupov v rámci európskych štúdií, ako aj integračných teórií pre svoju schopnosť nájsť doteraz neznáme vysvetlenia a argumenty. Avšak ani on nedokáže vysvetliť všetky fenomény, preto musíme používať obe teórie, aby sme mohli pochopiť prístup Islandu k EÚ celkovo.

Klasické argumenty, prečo Island nevstúpil do Európskej únie, neumožňujú vysvetliť celkový vzájomný vzťah. Rybolov, považovaný za hlavný zdroj islandského nezáujmu voči EÚ (Wallis 2004, Thorhallsson 2004), stráca svoj význam v tejto oblasti. Vstupom do Európskeho hospodárskeho priestoru získal

Island prístup na spoločný trh, za čo musí prispievať do rozpočtu EÚ prostredníctvom tzv. finančného inštrumentu. Toto mu zabezpečilo výhody, o ktoré mal záujem bez dopadov, ktorých sa obával, najmä pokiaľ ide o rybolov. Pre Island by však bolo výhodné stať sa súčasťou EÚ, pretože tak by získal prístup k rozhodovaciemu procesu, ktorý v súčasnosti nemá. Preto musí ako člen EHP prijímať legislatívu, na príprave ktorej sa nepodieľal. Vzťah s USA dlhodobo predurčoval islandský nezaujímanosť o vstup do EÚ z bezpečnostného hľadiska. (Archer 1996) Pre neschopnosť pracovať s asymetrickými hrozbami sa USA rozhodlo stiahnuť z tohto ostrova vojakov, ktorí tu boli od konca druhej svetovej vojny, a zavrieť aj vojenskú základňu. Island tak v súčasnosti hľadá nové možnosti obrany, keďže nemá vlastnú armádu. Preto by EÚ mohla zohrať v tejto oblasti významnú úlohu. Kapacitne malá štátna správa je považovaná za neschopnú zvládať požiadavky, ktoré by na ňu mala EÚ v prípade členstva. (Thorhallsson 2004) Ak však islandská štátna správa zvláda požiadavky EHP, bude zvládať aj požiadavky EÚ. Island totiž implementoval približne 80% legislatívy EÚ práve kvôli členstvu v EHP. (Wallis 2004)

Pri hľadaní nových faktorov nachádzame historické tradície demokracie spojené s otázkou suverenity a nezávislosti Islandu, národnú identitu a politické elity formujúce postoje obyvateľov. Tieto faktory, založené na formovaní identít a na metodologickej úrovni skúmajúce jazyk, nám ukazujú nové obzory pri štúdiu dôvodov, prečo sa Island ešte neintegroval. Dlhý boj o nezávislosť a suverenu zapríčinil úpenlivú snahu o jej zachovanie, preto Island vníma v súčasnosti akékoľvek prenášanie rozhodovania z Reykjavíku do Bruselu ako ohrozenie nezávislosti. Všetky ďalšie faktory vytvárajú celkovú identitu, ktorá je kľúčom k pochopeniu postoja k EÚ. Islandčania sa veľmi neidentifikujú s Európou (Huseby – Listhaug 1995), naopak, Európania by radi videli Island ako jedného z členov. Politické elity sú na Islande na škandinávské pomery špecifické. Sú euroskeptické, zatiaľ čo verejnosť je viac naklonená integrácii (Thorhallsson 2002), čo je presný opak k ostatným severným krajinám.

Zameraním sa na konštruktivistické faktory v rámci štúdia európskej integrácie dosiahneme bližšie porozumenie procesom, ktoré sa odohrávajú na tomto poli. Nemusí ísť pritom len o integráciu vo význame rozširovania Európskej únie, konštruktivistické faktory nám sprehladnia aj komplikácie pri prehlbovaní európskej integrácie. Použiť ich možno nielen na otázku začlenenia štátov Balkánu (alebo kontroverzného Turecka), ale aj na otázku politik EÚ alebo inej formy prehlbovania integrácie.

Matúš Mišík ukončil magisterské štúdium na Katedre politológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. V súčasnosti pokračuje v doktorandskom štúdiu na

Katedre politológie Univerzity Komenského. Zaoberá sa konštruktivizmom a severnou Európou, najmä Islandom.

LITERATÚRA

- ADLER, E., 1997: Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*, 3, 3, 319-363.
- AGGESTAM, L., 2004: A European foreign policy? Role conceptions and the politics of identity in Britain, France and Germany. PhD-thesis (Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen).
- ARCHER, C., 1996: The NATO, Nordic and the CFSP. In: Lee, M. *The European Union and the Nordic Countries*. London and New York, Rutledge.
- ASPINWALL, M. – SCHNEIDER, G., 2001: Institutional research on the European Union: mapping the field. In: Schneider, G. – Aspinwall, M., *The rules of integration. Institutional approaches to the study of Europe*. Manchester and New York, Manchester University Press.
- BULMER, S. – LEQUESNE, C., 2005: The European Union and its Member States: An Overview. In: Bulmer, S. – Lequesne, C. (eds.) *The Member States of the European Union*. Oxford, Oxford University Press.
- CAMPBELL, J., 2004: *Institutional Change and Globalization*. Princeton, Princeton University Press.
- CHECKEL, J. T., 2003: Social Construction in Global and European Politics. A Review Essay. ARENA Working Paper 15/03.
- CHECKEL, J. T., 2006: Constructivist approaches to European Integration. ARENA Working Paper 06/06.
- CHRISTIANSEN, T. – JORGENSEN, K. E. – WIENER, A., 1999: The social construction of Europe. In: *Journal of European Public Policy*, Special Issue, 6, 4, 528-544.
- DAHL, R., 2001: *O demokracii*. Praha, Portál.
- EPSTEIN, D. – O'HALLORAN, S., 1999: *Delegating Powers. A Transaction Cost Politics Approach to Policy Making under Separate Powers*. New York, Cambridge University Press.
- Európska komisia, 2002: Eurobarometer 56. on-line http://europa.eu.int/comm/public_opinion/.
- Európska komisia, 2002a: Eurobarometer 57. on-line http://europa.eu.int/comm/public_opinion/.
- Európska komisia, 2003: Eurobarometer 58. on-line http://europa.eu.int/comm/public_opinion/.
- Európska komisia, 2005: Eurobarometer 63. on-line http://europa.eu.int/comm/public_opinion/.
- Európska komisia, 2006: Eurobarometer 64. on-line http://europa.eu.int/comm/public_opinion/.
- GOLDSTEIN, J. S., 2001: *International Relations*. New York, Longman.

GOODEVE, E., 2005: Iceland and the European Union. *Scandinavian studies*, 77, 1, 85-104.

GSTÖHL, S., 2002: *Reluctant Europeans. Norway, Sweden and Switzerland in the Process of Integration*. London, Lynne Rienner Publishers.

HÁLFDANARSON, G., 2002: Iceland and Europe. In: Beltrán, L. – Maestro, J. – Salo-Lee, L. (eds.) *European Peripheries in Interaction. The Nordic Countries and the Iberian Peninsula*. Alcalá, Universidad de Alcalá.

HÁLFDANARSON, G., 2003: *Icelandic Nationalism: a Non-Violent Paradigm*. Reykjavik, Háskoli Ísland.

HÁLFDANARSON, G., 2004: Discussing Europe: Icelandic nationalism and European integration. In: Thorhallsson, B. (ed.) *Iceland and European Integration. On the edge*. London and New York, Routledge.

HALVORSEN, K., 1993: *European Integration and the Effects on Regional Development in Norway*. In: Lundquist, L. – Persson, L. O. *Visions and Strategies in European Integration. A North European Perspective*. Berlin, Springer Verlag.

HANSEN, L., 2002: Introduction. In: Hansen, L. – Waever, O. *European Integration and National Identity. The challenge of the Nordic states*. London and New York, Routledge.

HANSEN, L., 2002a: Conclusion. In: Hansen, L. – Waever, O. *European Integration and National Identity. The challenge of the Nordic states*. London and New York, Routledge.

HROCH, M. – KADEČKOVÁ, H. – BAKKE, E., 2005: *Dějiny Norska*. Praha, NLN.

HUBER, J. D. – SHIPAN, C. R., 2003: *Deliberate Discretion: The Institutional Foundations of Bureaucratic Autonomy*. New York, Cambridge University Press.

HUSEBY, B. – LISTHAUG, O., 1995: Identification of Norwegians with Europe: the impact of values and centre-periphery factors. In: Moor, de R., (ed.) *Values in Western societies*. Tilburg, Tilburg University Press.

Icelandreview, 2006: American troops will leave Iceland. In: Icelandreview, on-line newspaper, 16.05.2006.

Icelandreview, 2006a: US military base formally returned to Iceland. In: Icelandreview. On-line newspaper www.icelandreview.com, 2.10.2006.

INGEBRITSEN, Ch., 1998: *The Nordic states and European unity*. London and New York, Routledge.

INGEBRITSEN, Ch. – LARSON, S., 1997: Interest and Identity. Finland, Norway and European Union. In: *Cooperation and Conflict*, 32, 2, 207-222.

KADEČKOVÁ, H., 2001: *Dějiny Islandu*. Praha, NLN.

KAN, A. S., 1983: *Dějiny skandinávských zemí*. Praha, Svoboda.

KARLSSON, G., 2000: *The history of Iceland*. Minneapolis, University of Minnesota Press.

KATZENSTEIN, P., 1997: United Germany in an Integrating Europe. In: Katzenstein, P., (ed.) *Tamed Power. Germany in Europe*. Ithaca and London, Cornell University Press.

KATZENSTEIN, P., 1997a: The Smaller European States, Germany and Europe. In: Katzenstein, P., (ed.) *Tamed Power. Germany in Europe*. Ithaca and London, Cornell University Press.

KATZENSTEIN, P. J., 1984: *Corporatism and change. Austria, Switzerland and the politics of industr.* Ithaca and London, Cornell University Press.

KATZENSTEIN, P. J., 1985: *Small States in World Markets*. Ithaca and London, Cornell University Press.

KATZENSTEIN, P. J. – KEOHANE, R. O. – KRASNER, S. D., 1998: International Organization and the Study of World Politics. In: *International Organization*, 52, 4, 645-685.

KOPEČEK, L., 2005: Island. In: Strmiska, M. – Hloušek, V. – Kopeček, L. – Chytilék, R., (eds.) *Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických systémů*. Praha, Portal.

KRISTINSSON, G. H., 1996: Iceland and the European Union. Non-decision on membership. In: Miles, L. *The European Union and the Nordic Countries*. London, Routledge.

KRISTINSON, G. H. – THORHALLSSON, B., 2004: The Euro-sceptical political elite. In: Thorhallsson, B., (ed.) *Iceland and European Integration. On the edge*. London and New York, Routledge.

LAEGREID, P. – STEINTHORSON, R. S. – THORHALLSSON, B., 2004: Europeization of Nordic Governments: Towards a Transnational Regulatory Stare? STEIN ROKKAN CENTRE FOR SOCIAL STUDIES working paper 10-2005.

LAEGREID, P. – STEINTHORSON, R. S. – THORHALLSSON, B., 2005: Europeization of Central Government Administration in the Nordic States. *Journal of Common Market Studies*, 42, 347-369.

LYSÝ, J., 2000: *Kapitoly z dejín politického myslenia*. Bratislava, UK.

MARCH, J. G. – OLSEN, J. P., 2004: The logics of appropriateness. ARENA Working Paper 09/04.

MORAVCSIK, A., 1999: Is something rotten in the state of Denmark? Constructivism and European Integration. *Journal of European Public Policy*, 6, 4, Special Issue, 669-681.

MORAVCSIK, A., 1999a: The Future of European Integration: Social Science of Social Theory? *Millennium*, 28, 2, 371-374.

ODDSSON, D., 2004: Outside the EU: The Case of Iceland' Speech by the Prime Minister of Iceland, Davíð Oddsson, at Linacre College, University of Oxford 27 April 2004 on-line text: <http://www.highbeam.com/>.

OLSEN, J. P., 2002: The Many Faces of Europeanization. ARENA Working Paper, 2.

POLLACK, M. A., 2006: Rational Choice and EU Politics. ARENA Working Paper No. 12.

POLLACK, M. A., 2004: The New Institutionalism and European Integration. In: Wiener, A. – Diez, T. *European Integration Theory*. Oxford, Oxford University Press.

RISSE, T., 2004: Social Constructivism and European Integration. In: Wiener, A. – Diez, T. *European Integration Theory*. Oxford, Oxford University Press.

ROSAMOND, B., 2004: *Theories of European Integration*. London, Palgrave.

- SCHNEIDER, G. – ASPINWALL, M., (eds.) 2001: The rules of integration. Institutional approaches to the study of Europe. Manchester and New York, Manchester University Press.
- STEFÁNSSON, S. M., 1997: The EEA Agreement and its Adoption into Icelandic Law. Oslo, University of Oslo.
- The Central Bank of Iceland, 2005: The Economy of Iceland 2006. Reykjavík, The Central Bank of Iceland.
- THORHALLSSON, B., 2001: The Distinctive Domestic Characteristics of Iceland and the Rejection of Membership in the European Union. *European Integration*, 23, 257-280.
- THORHALLSSON, B., 2002: The Skeptical Political Elite Versus the Pro-European Public, The Case of Iceland. *Scandinavian Studies*, 3, 349-378.
- THORHALLSSON, B., (ed.) 2004: Iceland and European Union. On the edge. London and New York, Routledge.
- THORHALLSSON, B., 2004a: Shackled by smallness: a weak administration as a determinant of policy choice. In: Thorhallsson, B. (ed.) *Iceland and European Integration. On the edge*. London and New York, Routledge.
- THORHALLSSON, B. – VIGNISSON, H. T., 2004: Life is first and foremost saltfish. In: Thorhallsson, B., (ed.) *Iceland and European Integration. On the edge*. London and New York, Routledge.
- THORHALLSSON, B. – VIGNISSON, H. T., 2004a: The special relationship between Iceland and the United States of America. In: Thorhallsson, B., (ed.) *Iceland and European Integration. On the edge*. London and New York, Routledge.
- VLČKOVÁ, J., 1999: *Encyklopedie mytologie germánských a severských národů*. Praha, Libri.
- WALLACE, H., (ed.) 1996: *Policy-making in the European Union*. Oxford, Oxford University Press.
- WALLIS, D., 2004: *Forgotten enlargement*. London, Centre for Reform.